

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS
TA`LIM VAZIRLIGI**

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI QISHLOQ VA SUV
XO`JALIGI VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT AGRAR UNIVERSITETI NUKUS FILIALI

«¹è ø ëî3 õ7 æàèèãèää ì áíää ì áíò âà çîîòãõ íè ý» fakul`teti

**«¹è ø ëî3 õ7 æàèèãèää ì áíää ì áíò, è3òèñîãèéîò âà áóõãèèòãè ý
õèñàáè» kafedrasi**

“QISHLOQ XO`JALIGI IQTISODIYOTI”

o`quv fani bo`yicha

**Mavzu : Jaxon, respublika, uning joylashishi, ixtisoslashishi, uni, jaxon
moliyaviy-ishlab chiqarish inqirozi sharoitida rivojlanishi.**

REFERAT

Bajargan:

Ko`ziev A.

Qabul qilgan:

Utegenov Q.

Nukus-2016

Mavzu : Jaxon, respublika,uning joylashishi, ixtisoslashishi, uni, jaxon moliyaviy-ishlab chiqarish inqirozi sharoitida rivojlanishi.

I. Kirish

II. Asosiy bolim

- 1. Qishloq xo`jaligining respublika iqtisodiyotidagi o`rni va ahamiyati**
- 2. Agrar islohotlarning ustuvor yo`nalishlari**
- 3. «Qishloq xo`jaligi iqtisodiyoti» fanning predmeti hamda vazifalari**

- 1. Qishloq xo`jaligining respublika iqtisodiyotidagi o`rni va ahamiyati**

III. Yakunlovchi bolim

IV. Xulosa

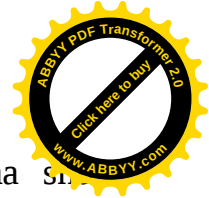

Kirish

O'zbekiston—agrar-industrlashgan respublika. Mamlakat iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining ahamiyati ulkan. Chunki unda respublika yalpi ichki mahsulotining uchdan bir qismiga, oziq-ovqat mahsulotlarining 95-97 foizga yaqini yaratilmoqda. Davlat miqyosidagi jami valyuta tushumining yarimidan ortig'i qishloq xo'jalik mahsulotlarini eksport qilish hisobiga olinmoqda. Endilikda qayta ishlash sanoatining yuksalishi, aholi sonining o'sishi, tashqi bozor talabining o'zgarishi ekologik talablarga javob beradigan qishloq xo'jalik mahsulotlari etishtirish jarayonlari yanada rivojlantirilishini ob'ektiv ravishda taqazo etmoqda. Shuning uchun ham tarmoqni rivojlantirish va samaradorligini yuksaltirish zarur.

Qishloq xo'jaligini bozor iqtisodiyoti qonunlari talablari darajasida rivojlantirish uchun tarmoqda erkin faoliyat ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lgan turli xildagi mulk va mulkchilik shakllarining, ularga asoslangan tadbirkorlik turlari va ular o'rtasidagi erkin bozor munosabatlarining nazariy, uslubiy asoslarini teranlashtirish, takomillashtirish, investitsiyalarni ko'proq jalb etib, fan-texnika yutuqlarini, yangi texnikalarni, ilg'or texnologiyalarni ishlab chiqarishga joriy etish, cheklangan er va suv resurslaridan, doimiy va o'zgaruvchi kapitaldan hamda mehnat resurslaridan qisqa va uzoq muddatlarda to'liq va samarali foydalanish yo'llarini aniq belgilash, barcha xarajatlarni tejash, mehnat unumdorligini yuksaltirish, ishchi-xizmatchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish negizida foyda summasini ko'paytirish yo'llarini asoslangan holda belgilab olish maqsadga muvofiqdir. Bu masalalarning ilmiy hamda amaliy asoslarini yaratishda, rivojlantirishda, ularni ishlab chiqarishga joriy etishda qishloq xo'jaligining o'ziga xos, xalqimizning milliy xususiyatlarini e'tiborga olish zarur.

Yuqoridagi muammolarning erkin bozor iqtisodiyoti sharoitidagi qonun-qoidalarini, barcha munosabatlarning mazmun, mohiyati, sabab va oqibatlarini, tushunchalarini, ularning qishloq xo'jaligida qay darajada, qanday shaklda amal qilayotganligini, kelajakda takomillashtirish yo'llarini «Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti» fani o'rganadi. Ammo bu masalalar batafsil yoritilgan ma'ruzalar

matni va qo'llanmalar bizda yo`q hisobi. Ushbu ma`ruzalar matni ana shu bo`shliqni to`ldirish maqsadida yaratildi.

Mamlakat qishloq xo`jaligida davlat ustuvorligida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning yo`nalishlari, ahamiyati hamda mazmunini yoritishda Respublika Oliy Majlisida qabul qilingan qonunlarga, Prezident I. Karimov asarlariga, Prezident farmonlariga hamda Vazirlar Mahkamasining qarorlariga asoslandik. Qishloq xo`jaligida amalga oshirilayotgan asosiy iqtisodiy munosabatlarning, tushunchalarning mazmun va mohiyatini Respublika Makroiqtisodiyot va Statistika hamda Qishloq va suv xo`jaligi vazirliklari ma`lumotlaridan foydalanib, jadvallar, diagrammalar, grafiklar yordamida yoritishga intildik. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi talablari va Respublika muvofiqlashtirish komissiyasi tavsiya etgan namunaviy dastur asosida yozilgan bu ma`ruzalar matnida o`qitishning yangi, zamonaviy, texnologik xususiyatlarini hisobga olib, har bir mavzuning qisqacha mazmuni bayon etilgan, nazorat va muhokama uchun savollar hamda asosiy adabiyotlar ro`yxati keltirilgan.

Asosiy bolim

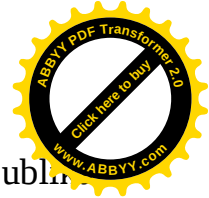
1. Qishloq xo`jaligining respublika iqtisodiyotidagi o`rni va ahamiyati

O`zbekiston Markaziy Osiyoning qulay xududida joylashgan. Uning hududida azaldan insoniyat uchun nihoyatda kerakli hisoblangan turli xildagi qishloq xo`jalik mahsulotlari ishlab chiqarildi. Chunki bu hududda tabiiy-iqlim sharoitlar etarlidir. Jumladan, Respublikada yillik samarali temperatura 25-35° ni tashkil etib, quyoshli soat 3000dan ortiq bo`lib, bir yilda birnecha marta hosil olish imkonini beradi. O`zbekistonning jami er maydoni 44.4 mln. gektar (2004 y.) bo`lib, shundan 50,8 foizini turli xildagi qishloq xo`jalik korxonalari, tashkilotlari hamda dehqon xo`jaliklari foydalanadilar: ularning yig`indisi mamlakat qishloq xo`jaligini tashkil etadi. Uning asosiy maqsadi tarmoqda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar bilan mamlakat aholisining iste`mol tovarlariga bo`lgan talabini qondirishdir. Buning uchun:

- aholi birdaniga iste`mol qiladigan sifatli qishloq xo`jalik mahsulotlarini barcha talablarni qondiradigan darajada ishlab chiqarish;

- qayta ishlash sanoati korxonalarining qishloq xo`jalik mahsulotlariga bo`lgan talabini qondirishi lozim.

Hozirgi davrda, bu tarmoqda aholi iste`mol qilayotgan tovarlarning 85 foizidan ko`prog`i ishlab chiqarilmoqda. Ular qimmatliqchilik hamda chorvachilik mahsulotlaridan iboratdir. 2004 yilda O`zbekiston Respublikasi yalpi ichki mahsulotining 26,8 foizi qishloq xo`jaligida yaratilgan. Shu yilda barcha sanoat tarmoqlarida mamlakat yalpi ichki mahsulotining 17,1 foizi, qurilishda esa 4,5 foizi yaratilgan. Raqamlar qishloq xo`jalik tarmog`ining mamlakat iqtisodiyotidagi o`rni ulkan ekanligidan dalolat bermoqda. Shu yilda qishloq xo`jaligida faoliyat ko`rsatayotgan barcha turdagi tadbirkorlar tomonidan 4732,0 mlrd so`mlik yalpi mahsulot yaratilgan. U asosan 3535,4 ming tonna paxta, 6017,1 ming tonna don, 3315,9 ming tonna sabzavot, 846,3 ming tonna meva, 996,3 ming tonna g`achsht, 427,8 ming tonna sut, 671,5 ming dona qorako`l teri, 1859,9 mlrd dona tuxum va boshqa qishloq xo`jalik mahsulotlaridan tashkil topgan.

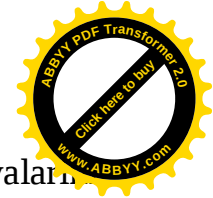

Barcha turdagi qishloq xo'jalik mahsulotlarni ishlab chiqarishda respublikamiz iqtisodiyotida band bo'lgan mehnat resurslarining 40 foizga yaqini qatnashgan.

Lekin Respublikaning qishloqlarida jami aholining uchdan ikki qismi yashaydi. Ishlab chiqarilgan barcha mahsulotlar 25 mln. gektarga yaqin qishloq xo'jalik erlaridan olingan, shundan 369,1 ming gektari ekinzor.

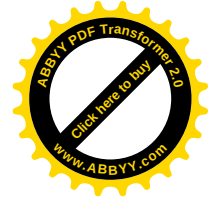
Mamlakat dehqonchiligi sug'orishga asoslanganligi uchun katta miqdordagi suv resurslarini talab etadi. Lekin bu talab ichki suv resurslari bilan atigi 60 foizgagina qondirilmoqda. Bunday hol Amudaryo hamda Sirdaryo xavzalaridan katta miqdordagi suv resurslarini jalb etishni talab etadi. Hozirgi davrda qishloq xo'jaligida 42-46 mlrd m³ suv resurslaridan foydalanilmoqda. Tabiatda er va suv resurslari cheklangan, ular takror ishlab chiqarilmaydigan resurslar hisoblanadi. Shuning uchun ularning har bir gektaridan, m³dan tadbirkorlik bilan fan-texnika yutuqlarini joriy etib, yil davomida to'liq va samarali foydalanish lozim.

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini etishtirishda sanoat korxonalarida ishlab chiqarilayotgan ko'plab qishloq xo'jalik texnikalari, kimyoviy vositalar, yoqilg'i, yonilg'i, yog'lovchi materiallar va boshqa vositalardan foydalanilmoqda. Masalan, tarmoqda 2004 yilda 78,9 mingga yaqin turli xildagi traktorlar, 22,7 mingtadan ko'proq yuk tashish mashinalari, 4,4 mingtaga yaqin g'alla yig'ishtiradigan, bir mingtaga yaqin paxta teradigan kambayinlar, ko'plab boshqa texnikalardan foydalanilgan. Tarmoq miqyosida erlarning unumdorligini, ekinlarning esa xosildorligini oshirish maqsadida 332,7 ming tonna mineral o'g'itlardan foydalanilgan. Qishloq xo'jaligida ishlab chiqilayotgan mahsulotlarni jahon bozoriga chiqarilishi natijasida jzbekistonning mavqei oshib bormoqda. Hozirgi davrda A va e tipdagi paxta tolasini ishlab chiqarish bo'yicha jahonda Xitoy, AQSh, Hindiston va Pokiston davlatlaridan s'ng beshinchi o'rinni, ularni eksport qilish bo'yicha esa 2-o'rinni egallab kelmoqda. Shuning bilan birgalikda jzbekiston jahon bozoriga nihoyatda sifatli bo'lgan qorako'l terisini, pillasini, sabzavot, poliz va bog'dorchilik mahsulotlarini olib chiqib sotmoqda. Respublikaning bu boradagi salohiyatidan to'liq foydalanilayotgani yo'q. Uni ijobiy hal etish uchun tarmoqda etishtirilayotgan qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlab, jahon bozoriga tayyor

mahsulotlarni chiqarish lozim. Bu borada sʻngi yillarda chet el investitsiyalarini jalb etib katta ishlar amalga oshirilmoqda. Ularni kelajakda jadal surʻatlar bilan rivojlantirish siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy jihatdan maqsadga muvofiqdir. Hozirgi davrda mamlakat aholisining qishloq xoʻjalik mahsulotlari bilan taʼminlash darajasi yil sayin ortib bormoqda. 2004 yilda respublika aholisining jon boshiga 160 kg.ga yaqin un mahsulotlari, 135 kg. paxta xom ashyosi, 127 kg sabzavot mahsulotlari, 34 kg.dan koʻproq kartoshka, 38 kg. gʻsht, 164kg. sut hamda 72 donaga yaqin tuxum ishlab chiqarilgan. Demak, mamlakatda aholining unga boʻlgan talabi qondirilgan. Kelajakda uning sifatini yaxshilashga alohida eʼtibor berish talab etiladi. Lekin boshqa mahsulot boʻyicha xalqimizning meditsina meʼyorlari boʻyicha talabi toʻliq qondirilganicha yoʻq. Bunday xol qozbekistonda qishloq xoʻjaligini yanada jadal surʻatlar bilan rivojlantirilishini taqozo etadi. Sʻngi ʻn yillarda bu borada muayyan ishlar amalga oshirildi. Jumladan, mamlakat qishloq xoʻjaligida erkin bozor iqtisodi talablariga mos iqtisodiy munosabatlarni shakllantirish imkoniyatini beradigan, huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy hamda ijtimoiy islohotlar bosqichma-bosqich qatʻiy ishonch bilan amalga oshirilishini taʼminlab beradigan tadbirlar ishlab chiqilib, izchillik bilan hayotga joriy etilmoqda. Masalan, er fuqarolarga umurbod meros qoldirish huquqi bilan bepul berilmoqda, fermer xoʻjaliklariga esa 30 yildan 50 yilgacha boʻlgan muddatga foydalanish uchun ijaraga berilmoqda. Qishloqda mulk islohoti natijasida mulkdorlar sinfi barqaror ravishda shakllanib, rivojlanmoqda.

Barcha paxta, gʻalladan tashqari boshqa mahsulotlarni etishtirib, ularni sotishda erkinlik berildi. Tadbirkorlarga ishlab chiqarishini rivojlantirish uchun turli xildagi imtiyozli kreditlar berilgan. Lekin amalga oshirilayotgan tadbirlar ʻsib borayotgan talabni toʻliq qondira olmaydi. Shuning uchun qishloq xoʻjaligida amalga oshirilayotgan barcha turdagi islohotlarni erkinlashtirish, ularni yanada chuqurlashtirish maqsadga muvofiqdir. Bu kelajakda qishloq xoʻjaligining yuqori surʻatlarda rivojlanishini taʼminlab, uning ahamiyatini oshirib, respublika iqtisodiyotining yuksalishini taʼminlaydi.

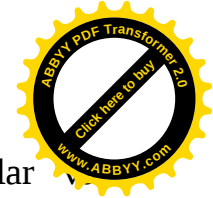
2.2. Agrar islohotlarning ustuvor yʻnalishlari

Ijtimoiy yʻnaltirilgan barqaror, erkin bozor iqtisodiyotiga, kuchli demokratik huquqiy davlatni barpo etish maqsadida respublikaning barcha sohalarida, jumladan, qishloq xʻjaligida ulkan huquqiy, tashkiliy, iqtisodiy hamda ijtimoiy islohotlar davlat rahbarligida bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Dastavval, qishloq xʻjaligida erkin bozor iqtisodiyoti munosabatlarini mustahkam barpo etilishini, yuritilishini taʼminlash qobiliyatiga ega boʻlgan huquqiy asosi yaratilib, rivojlantirilmoqda. Bunga respublika Oliy Majlisi va Senati tomonidan qabul qilingan qonunlar, Prezidentning Farmonlari hamda Vazirlar Mahkamasining qarorlari yaqqol dalil boʻladi.

Ўzbekiston Respublikasining:

- “Konstitutsiyasi”;
- “Mulk toʻgʻrisida”gi;
- “Ijara toʻgʻrisida”gi;
- “Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish toʻgʻrisida”gi;
- “Investitsiyalar toʻgʻrisida”gi;
- “Chet el investitsiyalari toʻgʻrisida”gi;
- “Aholini ish bilan taʼminlash toʻgʻrisida”gi;
- “Mehnat kodeksi”;
- “er kodeksi”;
- “Suv va suvdan foydalanish toʻgʻrisida”gi;
- “Tadbirkorlik toʻgʻrisida”gi;
- “Qishloq xʻjalik kooperativlari (shirkatlar) toʻgʻrisida”gi;
- “Fermar xʻjaligi toʻgʻrisida”gi; yangi tahrirda:

-“Qishloq xʻjalik korxonalarini sanatsiya qilish toʻgʻrisida”gi qonunlari, Vazirlar Mahkamasining “2005-2007 yillarda fermer xʻjaliklarini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi, “Qishloq xʻjalik mahsulotlari kontraktatsiya shartnomalarini tuzish va bajarish toʻgʻrisidagi Nizomni tasdiqlash toʻgʻrisida”gi qarorlari, Ўzbekiston Respublikasi Prezidentining “Iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, xususiy mulk manfaatlarini himoya qilish va

tadbirkorlikni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, "Mikrofirmalar kichik korxonalarni rivojlantirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonlari va boshqalar, sohani isloh qilishning huquqiy asosini yaratadi.

Yaratilgan huquqiy asos negizida qishloq xo'jaligida amalga oshirilishi zarur bo'lgan tashkiliy, iqtisodiy hamda ijtimoiy islohotlarning mohiyati nihoyatda muhim quyidagi holatlarni shakllantirishga qaratilgandir:

- qishloq xo'jaligini erkin bozor iqtisodiyoti talablari asosida boshqarishni barpo etish, takomillashtirish;

- mulkchilikning turli xildagi shakllarini barpo etib, samaralisini rivojlantirish;

- qishloqda bozor mulkiy munosabatlarini barpo etish, rivojlantirish va erkinlashtirish;

- tarmoqda turlicha mulkchilikka asoslangan sub'ektlarni barpo etish, ularga erkin faoliyat ko'rsatish uchun zarur sharoitlar yaratish;

- qishloqda mulkdorlar sinfini yaratish, ularning mulkiy ongini yuksaltirish;

- barcha turdagi iqtisodiy munosabatlarni chuqurlashtirish va erkinlashtirish;

- aholining daromadining o'sishini ta'minlash;

- qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish;

- tarmoqda qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarishda tarkibiy o'zgarishini ta'minlash;

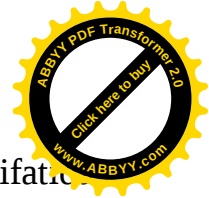
- aholini, qayta ishlash sanoatini qishloq xo'jalik mahsulotlari bilan ta'minlashni yuksaltirish, rag'batlantirish;

- aholini ijtimoiy jihatdan ta'minlanganligini yaxshilash va boshqalar;

- o'qitish davrida ularni ta'minlash maqsadida qishloq xo'jaligida er, suv, mulk, tashkiliy-tarkibiy, moliya-kredit, soliq, narx, investitsiya hamda innovatsiya va boshqa islohotlar o'zaro bog'liq holda amalga oshirilmoqda.

er, suv resurslariga egalik qilishning huquqiy asosi jzбекистон Respublikasi Konstitutsiyasining 55-moddasida "er... suv... umummilliy boylikdir, ulardan oqilana foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir"¹- deb ta'kidlangan.

¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. –Т.: jзбекистон, 1993.

Respublikaning jami er maydoniga umummilliy boylik, davlat mulki sifatida egalik qilish huquqi ;zbekiston Oliy Majlis zimmasiga yuklatilgan. Oliy Majlis  z vakolatidagi er munosabatlarining ayrim masalalarini xalq deputatlari qishloq, shahar, poselka, tuman hamda viloyat kengashlari va ularning ijroiya q mitalari zimmasiga yuklangan. Ular er kodeksi va boshqa qonunlarga asoslangan holda erlardan oqilona samarali foydalanishni ta minlash maqsadida foydalanuvchilarga ma lum muddatga haq t lash evaziga foydalanish uchun bermoqdalar, cheklangan miqdordagi erlarni kim oshdi savdosida sotmoqdalar. Demak, ular er islohotini amalga oshirishga ma suldorlar. Islohot natijasida respublikada yashayotgan fuqarolarga umrbod foydalanish uchun 650 ming gektarga yaqin er berildi. Shuning bilan birgalikda 2005 yilning 1 iyuliga 121,6 mingta fermer x jaliklariga 3666,4 ming gektar er uzoq muddatga (30 yildan 50 yilgacha) foydalanish uchun ijaraga berildi. Ular erdan foydalanayotganliklari uchun er solig ini t laydilar.

Shu davrda cheklangan miqdordagi er bino-inshootlari bilan birgalikda xususiy mulk sifatida sotilgan. Demak, er islohoti: uzoq muddatga ijaraga, umrbod foydalanishga berish hamda sotish or ali amalga oshirilmoqda.

Shuning bilan birgalikda tarmoqda mulk va unga asoslangan korxonalarni isloh qilishni amalga oshirib kelmoqda. Markazdan rejali boshqarilgan iqtisodiyot davrida qishloq x jaligida a) davlat mulki; b) kolxoz- kooperativ mulki; v) shaxsiy mulk shakllari mavjud b lgan. Ular tarmoqdagi jami mulkning 99,9 foizini tashkil etgan.

Mulkchilikning bu turlariga egalik qilish, ulardan foydalanish bilan bog liq munosabatlar erkin bozor munosabatlariga mos kelmaganligi uchun hozirgi davrda respublika qishloq x jaligida; - davlat mulki unga asoslangan davlat korxonalari:

- jamo  mulki (paychilik mulkiga asoslangan shirkat x jaliklari):

- xususiy, shaxsiy mulk (ularga asoslangan fermer va dehqonx jaliklari);

- aralash mulk (unga asoslangan qo shma korxonalar) shakllangan. Hozirgi davrda nodavlat mulkining salmog i oshib bormoqda. Shuning bilan birgalikda, ularning qishloq xo jalik yalpi mahsulotidagi salmog i  zgarmoqda. Jumladan, 2005 yilning boshiga kelib qishloqx jaligi yalpi mahsulotining 20,4 foizini fermer

xo'jaliklari, 66 foiziga yaqinini dehqon(tomoro'a) xo'jaliklarida ishlatib chiqarmoqdalar.

Demak, respublika qishloq xo'jaligida ishlab chiqarilgan yalpi mahsulotning 87 foiziga yaqinini xususiy mulkchilikka asoslangan sub'ektlar tomonidan yaratilgan. Bu ma'lumotlar xususiy mulkning har tomonlama samarali ekanligidan dalolat beradi. Chunki u mulk aniq shaxsniki, u o'z mulkiga to'liq egalik qilib, undan erkin foydalanish huquqiga ega. Ular qishloqdagi kichik biznes vakillaridir. Ularning faoliyatlarini rivojlantirishga respublikada so'nggi yillarda katta e'tibor berilmoqda. Ya'ni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yilning 24 dekabridagi 607-sonli, "2005-2007 yillarda fermer xo'jaliklarini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida uch yil mobaynida rentabellik darajasi past bo'lgan 1100 ta shirkat xo'jaliklari negizida fermer xo'jaliklarini tashkil etish kuzda tutilgan.

Demak, kelajakda qishloq xo'jaligida asosiy tovar qishloq xo'jalik mahsulotlarini etishtirib beruvchi sub'ektlari bo'lib fermer xo'jaliklari hisoblanadi. Lekin, shuning bilan birgalikda erkin raqobat asosida boshqa mulkchilikka asoslangan korxonalar ham faoliyat ko'rsatish imkoniyatiga egadir.

Respublikada qishloq xo'jalik tarmog'ini boshqarilishini samarali bo'lishligini ta'minlash maqsadida quyidagi tashkiliy islohotlar amalga oshirildi. Mustaqillikning dastlabki yillarida mamlakat qishloq xo'jaligini hamda u bilan bog'liq bo'lgan tarmoqlarni boshqarish bilan:

- O'zbekiston qishloq xo'jaligi vazirligi;
- Respublika melioratsiya va suv xo'jaligi vazirligi;
- O'rmon xo'jaligi vazirligi;
- Meva sabzavot uzum sanoati aksiyadorlik jamiyati;
- Davlat suv xo'jaligi qurilishi qo'mitasi;
- Davlat er resurslari qo'mitasi;

-juzg'shtsanoati aksiyadorlik jamiyati va boshqa tashkilotlar shug'ullanganlar. Bular boshqarishni bozor iqtisodi talablari asosida samarali boshqarilishini ta'minlay olmadilar. Shuning uchun hamularning faoliyatini uyg'unlashtirish

natijasida boshqarilishi qulay boʻlgan ixcham vazirliklar, kompaniyalar hamda davlat oʻqimitalari shakllantirildi. Hozirgi davrda qizbekiston qishloqva suv xoʻjaligi vazirligi, Respublika dehqonva fermer xoʻjaliklari uyushmasi, qizvasabzavotuzum xolding kompaniyasi, qizqishloqmashlizing kompaniyasi, qizdonmahsulot aktsiyadorlik kompaniyasi, qizagromashservis kompaniyasi va boshqa tashkilotlar faoliyat koʻrsatmoqdadilapr. Ularni kelajakda yanada takomillashtirish talab etiladi.

Tashkiliy islohotlar bilan birgalikda tarkibiy oʻzgartirishlar hamamalga oshirilmoqda. Respublikada paxta yakkaxonligining salbiy oqibatlariga barham berish maqsadida paxta ekiladigan maydon qisqartirilib, oʻrniga asosan gʻalla ekila boshlandi.

Shuning natijasida gʻalla ishlab chiqarish miqdori 2005 yilda 6 mln. tonnaga etkazildi. /alla mustaqilligi siyosatining amalga oshirilishi respublika aholisini don mahsulotlariga boʻlgan talabini toʻliq qondirdi.

Qishloq xoʻjalik subʻektlarining faoliyatlarini rivojlantirish, uning samaradorligini yuksaltirish maqsadida tarmoqda moliya, kredit, soliq va baholar islohoti amalga oshirilmoqda. Mustaqillikkacha qishloq xoʻjalik korxonalari asosan davlat byudjetidan ajratilayotgan mablagʻ hisobidan moliyalashtirilgan. Ular etishtirgan barcha mahsulotlarni davlat tomonidan markazdan oʻrnatilgan xarid narxlarida asosan davlatning vakil tashkilotlari tomonidan sotib olingan. Bunda ularga oʻz mahsulotlarini sotishda mustaqillik, yaʼni erkinlik berilmagan. qisha yillarda xoʻjaliklarga turli xildagi kreditlarni belgilangan tartibda davlat banki bergan. Sababi boshqa banklar boʻlmagan. Qishloq xoʻjalik korxonalari 8 ta xildagi soliqlarni belgilangan stavkalarda toʻlab kelganlar. Tarmoqda erkin bozor munosabatlarini shakllantirish jarayonida nodavlat mulkchiligiga asoslangan subʻektlarni moliyalashtirish tartibi tubdan oʻzgardi.

Ularning faoliyatini moliyalashtirish asosan oʻzlarining mablagʻlari evaziga amalga oishrilmoqda. Uning manbasi boʻlib mahsulot etishtirib sotish, xizmat koʻrsatish natijasida olayotgan pul daromadlari, asosiy vositalarning eskirishi oqibatida shakllanayotgan amortizatsiya fondi, ishlab chiqarish vositalarini sotishdan olinayotgan pul tushumlari hamda ularning foydalari hisoblanadi. 2004

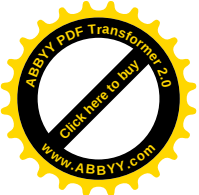
yildan boshlab, davlat buyurtmalari miqdoridagi paxta hamda g'allani ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan mablag'lar davlat tijorat banklari tomonidan beriladigan imtiyozli kreditlar evaziga o'qplanmoqda. Shu manbalardagi mablag'lar etishmagan hollarda qishloq xo'jalik korxonalari davlat, tijorat banklarining, xorij davlatlarining nodavlat korxona, tashkilotlarning, xomiylarning va boshqalarning vaqtincha bo'sh bo'lgan mablag'larini jalb etmoqdalar.

Hozirgi davrda qishloq xo'jalik korxonalarining faoliyatini rivojlantirish uchun aksariyat hollarda ularning mablag'lari etishmasdan o'lmoqda. Chet eldan qishloq xo'jaligiga jalb etilayotgan investitsiyalar jami investitsiyalarning 6,5 foizidan oshayotgani yo'q. Shuning bilan birgalikda moliya-kredit institutlaridan berilayotgan mablag' talabni qondiradigan darajada emas. Chunki qishloq xo'jalik sub'ektlarining iqtisodiy holati moliya-kredit institutlari tomonidan o'qllaydigan shirkatlarni to'liq qondira olmaydi.

Qishloq xo'jaligida irrigatsiya-melioratsiya ishlarini, ekologik tadbirlarni amalga oshirishga ma'lum miqdordagi mablag' davlat byudjetidan ajratilmoqda. Lekin bu mablag'lar ta'kidlangan ishlarni to'liq amalga oshirilishini ta'minlay olmaydi. Shuning uchun kelajakda qishloq xo'jalikdagi moliya-kredit islohotlarini yanada kengaytirib, chuqurlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Qishloq xo'jalik korxonalari tomonidan etishtirilayotgan paxta xom ashyosining hamda g'allaning 50 foiziga davlat buyurtmalari mavjud. Ularni davlat tomonidan belgilangan harid narxlarda, o'lgan qismini, shuningdek, boshqa mahsulotlarni erkin, kelishilgan narxlarda xohlagan miqdorda erkin sotish imkoniyatiga egalar. Bu jarayon qishloq xo'jalik mahsulotlarining ma'lum darajada erkinlashganligidan dalolat beradi. Lekin davlat xarid narxlari ichki va jahon bozoridagi narxlardan past. Ammo qishloq xo'jalik sub'ektlari tomonidan sotib olinayotgan sanoat korxonalarining mahsulotlarining erkin narxlari yil sayin yuqori sur'atlarda oshib bormoqda. Oqibatda qishloq xo'jalik mahsulotlarining narxi bilan sotib olinayotgan sanoat mahsulotlarining narxlari farqasida nomutanosiblik mavjud.

Shuning natijasida qishloq xo'jaligi korxonalari tomonidan yaratilayotgan sof foydaning talaygina qismi sanoat korxonalarining ixtiyoriga o'tib ketmoqda. Bu

masalani ijobiy hal etish uchun davlat tomonidan maqsadli dasturlarni ishlatish talab etiladi. Ular barcha qatnashchilarning qiziq manfaatlariini e'tiborga olgan bo'lishi lozim.

Agrar tarmoqda amalga oshirilayotgan islohotlar tarmoq hamda mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga katta hissa qoshmoqda. Bu haqda respublika Prezidenti I.A.Karimov Oliy Majlisining qonunchilik palatasi va Senatning qo'shma Majlisidagi ma'ruzasida quyidagi fikrlarini bildirganlar. "Avvalambor, iqtisodiyotning barqaror qisishi ta'minlandi, makroiqtisodiy va moliyaviy barqarorlik mustahkamlandi... Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi o'tgan yili 10,1 foizga oshdi... Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish tizimi tubdan qizgarmoqda, fermerlik qishloqda xo'jalik yuritishning eng istiqbolli va samarali shakli sifatida etakchi qirinni egallamoqda"¹, - deb yakun yasagan. Lekin, erishilgan natijalar hozirgi qisib borayotgan talabni to'liq qondiraolmaydi. Shuning uchun ham agrar tarmoqda amalga oshirilayotgan "bozor islohotlarini chuqurlashtirish va iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish"² asosiy ustuvor vazifa ekanligini Prezident tomonidan belgilangan. Eng asosiy ustuvor vazifa mamlakatni modernizatsiya qilish va aholiga munosib turmush sharoitini yaratib berishdir.

Uni hal etish maqsadida qishloq xo'jaligini modernizatsiya etish natijasida tarmoqni yanada yuqori sur'atlar bilan rivojlantirishni ta'minlash zarur. Buning uchun qishloq xo'jaligidagi xususiy tarmoqni ustuvor darajada qisishini ta'minlashga erishish lozim. Buning bilan birgalikda "... kichik biznes va fermerlikni rivojlantirish borasidagi ishlarni chuqurlashtirish va kqilamini kengaytirish"¹ agrar islohotining ustuvor yqinalishi deb belgilangan. Ularni ijobiy hal etilishini ta'minlashga qaratilgan aniq chora tadbirlar hambelgilangan. Jumladan, avval ta'kidlangan Vazirlar Mahkamasining 607-sonli qarorida 2005-2007 yillarda uch yil davomida rentabelligi past bo'lgan 1100ta shirkat xo'jaliklari negizida fermer xo'jaliklarini to'g'ri tashkil etishga katta e'tibor berish zarur. Buning uchun bo'lajak

¹ Каримов И.А. Бизнесинг бош ма'адимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоц этишдир. —Т.: Ўзбекистон, 2005. 68-70-бетлар.

² Шу манбанинг 76-б.

¹ Каримов И.А. Бизнесинг бош ма'адимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоц этишдир. —Т.: Ўзбекистон, 2005. 82-бет.

fermer xo'jaliklarining rahbarlarini to'g'ri tanlash hamda ular talab etgan uchastkalarini belgilangan muddatlarda ajratib berish masalalarini oshkoralikda, adolatli tarzda va qat'iy tanlov, tender asosida o'tkazilishini ta'minlashga erishish lozim. "Bunda mahalliychilik, urush-aymoqchilik va porachilik hollariga keskin barhamberish lozim"², - deb alohida ta'kidlagan Respublika Prezidenti I.A.Karimov. Fermerlikni ustuvor sur'atlarda rivojlantirish uchun quyidagi masalalarga alohida e'tibor berish:

- davlat tuzilmalarining o'ishloqda tadbirkorlik, kichik biznes sub'ekti hisoblangan fermerlik faoliyatiga aralashuvini yanada cheklash;

- fermerlarni tander asosida tanlovini o'tkazish, ularga er ajratish ishlarini oshkoralikda, barcha qonunlar talabi asosida adolatli tarzda amalga oshirish, tender komissiyasining a'ziligiga etuk, tajribali, bilimdon, halol ma'naviyatli rahbar, mutaxassislarni jalb etish, uning faoliyatini to'liq komp'yuterlashtirish;

- fermerlarga uzoq muddatga foydalanish uchun ajratib berilayotgan erlarning sifatini yaxshilab, unumdorligini yuksalishini ta'minlashga qaratilgan tadbirlarni o'z vaqtida sifatli amalga oshirilishini ta'minlaydigan miqdorda mablag'larni davlat byudjetidan ajratish imkoniyatlarini yaratib berish;

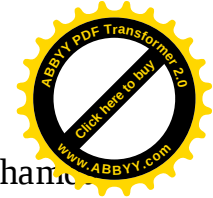
- ayrim qishloq xo'jalik mahsulotlariga belgilanayotgan davlat buyurtmasini rivojlangan davlatlarda o'qllanilayotgan o'zaro manfaatli davlat dasturlari bilan almashtirish;

- fermerlik faoliyatini moliyalashtirish, kreditlashtirish ishlarini soddalashtirish, shartlarining yukini yumshatish, muddatlarini va stavkalarini o'zaro manfaatli b'olishini ta'minlash;

- fermerlik faoliyatida zarur bo'lgan ishlab chiqarish vositalarini erkin sotib olish va o'z mahsulotlarini mustaqil sotish uchun bozorlarga chi'ish (na'd pullarini o'z va'otida olish) imkoniyatlarini kengaytirish;

- fermerlarga barcha turdagi xizmatlarni ko'rsatadigan sub'ektlarni tashkil etish bozor infratuzilmasini shakllantirishni, ularni moddiy resurslar va texnikalar, kadrlar bilan ta'minlash bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarni jadallashtirish;

² Шу манбанинг 84-бет.

-fermer xo'jaliklari taylorotgan soliq va taylorlar mazmunini, tartibini hamda stavkalarini qayta k'rib chi'ish;

-fermer xo'jaliklariga chet el investitsiyalarini jalb etish masalalariga k'maklashish va boshqalar maqsadga muvoffiqdir.

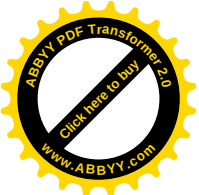
“Biz bugun mamlakatimizni islohqilish va yangilash maqsadida oldimizga qo'yayotgan va qz tadbigh'ini kutayotgan eng muhim ustuvor vazifalar asosan mana shulardan iboratdir”¹.

2.3. «Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti» fanining predmeti hamda vazifalari

Qishloq xo'jaligi asosiy maqsadiga erishishi uchun turli xildagi mahsulotlar etishtiriladi, ishlar, xizmatlar bajariladi, ular talabni qondirish maqsadida taqsimlanadi, sotiladi. Korxonalar, birlashmalar, tarmoqlar (tuman, viloyat, respublika) miqyosida kechayotgan bu jarayonlar erkin bozor munosabatlari asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. Ularni nazariy va amaliy jihatdan talab darajasida hal etish uchun respublikada tub islohotlarni amalga oshirish zarur.

Ma'muriy-buyruqbozlikka asoslangan, markazdan rejali boshqarilgan iqtisodiyotdan erkin bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish sharoitida davlat ustuvorligida qishloq xo'jaligida talabga javob beradigan, samarali huquqiy, tashkiliy iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar tizimi yaratilmoqda: mulkchilikning turli shakllari barpo etilmoqda, natijada erkin mulkiy munosabat vujudga kelmoqda, tadbirkorlikning har xil turlarini yaratish, ularni rivojlantirish yo'lidan borilmoqda, er-suv islohotlari amalga oshirilmoqda; tarmoqning cheklangan ishlab chiqarish resurslari (er-suv, kapital, mehnat, tadbirkorlik qobiliyati)dan samarali foydalanish, ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotish, daromad, foyda va ularning taqsimlanishi, investitsiyalarni jalb etish, ulardan samarali foydalanish, tarmoq ishlab chiqarishini maqsadga muvofiq joylashtirish, ixtisoslashtirish hamda agrosanoat integratsiyasini xalqaro munosabatlar asosida tashkil etish va

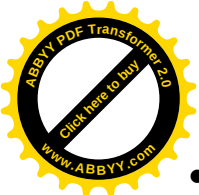
¹ Каримов И.А. Бизнинг бош маъадимиз — жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислош этишдир. —Т.: Ўзбекистон, 2005. 91-бет.

rivojlantirish bilan bog`liq bo`lgan iqtisodiy munosabatlar tizimi yaratilib, uning takomillashtirilmoqda, rivojlantirilmoqda.

Yuqorida ta`kidlangan iqtisodiy munosabatlar tizimini yaratishda xalqimiz hamda qishloq xo`jaligining o`ziga xos xususiyatlarini e`tiborga olgan holda tabiiy, ijtimoiy, iqtisodiy qonunlar, iqtisodiy kategoriyalar talablaridan oqilona foydalanish taqazo etiladi. Demak, qishloq xo`jaligining barqaror iqtisodiy asosini, takror ishlab chiqarish jarayoni rivojlantirilishini ta`minlaydigan iqtisodiy munosabatlar tizimini yaratish va ularni hayotga joriy etish masalalarini, yo`llarini o`rgatish «Qishloq xo`jaligi iqtisodiyoti» fanining ham predmeti, ham maqsadi hisoblanadi. «Qishloq xo`jaligi iqtisodiyoti» fani predmeti (maqsadi)ni hal etish uchun quyidagi asosiy vazifalar echimining nazariy, uslubiy asoslarini o`rgatish lozim:

- qishloq xo`jaligining bosqichma-bosqich rivojlanishini, uning respublika iqtisodiyotidagi o`rni, ahamiyati hamda o`zgarish qonuniyatlarini aniqlashni;
- tarmoqqa davlat rahbarligini, unda amalga oshirilayotgan agrar-iqtisodiy islohotlar mazmuni va mohiyatining holatini, ularni rivojlantirish yo`llarini, masalalarini ko`rsatish;
- qishloq xo`jaligida faoliyat ko`rsatayotgan tadbirkorlik turlari, ularning faoliyatiga baho berish va takomillashtirish yo`llari;
- tarmoqning cheklangan er-suv, mehnat resurslari, investitsiyalar va ulardan tadbirkorlik bilan samarali foydalanish darajasiga iqtisodiy baho berish tartibini o`rganish, ularni takomillashtirish va rivojlantirish yo`llarini asoslab berish;
- qishloq xo`jaligida amalga oshirilayotgan doimiy va o`zgaruvchan, o`rtacha xarajatlarni, ularning tarkibi va kamaytirish yo`llarini, etishtirilgan mahsulotning hajmini, sifatini, samarali taqsimlanishini hamda pul oqimlarini o`rgatish;
- tarmoqda iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirishda foydalanilayotgan baholarning tizimini, tarkibini, mazmunini, daromad va foydani aniqlash, ularni oqilona taqsimlash yo`llarini ko`rsatish;

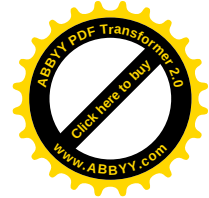

- qishloq xo`jaligi ishlab chiqarishining qay darajada ixtisoslashganligini, joylashganligini hamda ichki va tashqi integratsiyalashganligini va boshqa masalalarini o`rganish.

Tayanch iboralar:

O`zbekiston iqtisodiyoti, Respublika xalq xo`jaligi: mamlakat qshloq xo`jaligi, Respublika yalpi ichki mahsuloti, qshloq xo`jaligi yalpi mahsuloti; erkin bozor iqtisodi, markazdan rejali boshqarilgan iqtisod, iqtisodiy islohot; er, suv islohoti; mulk islohoti; moliya, kredit, soliq, narx islohotlari, mamlakatni modrenizatsiyalash, islohotlarini chuqurlashtirish; shirkat, fermer xo`jaligi;

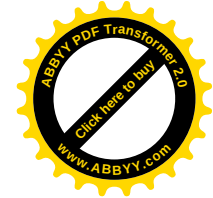
Qishloq xo`jaligi, mazmuni, mohiyati, xalq xo`jaligida tutgan o`rni, qishloq xo`jaligi resurslari, tarmoq tushunchasi.

Qisqacha xulosa

O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining o'рни, hissasi ulkan. U aholini oziq-ovqat, qayta ishlash sanoati tarmoqlarini esa xomashyo bilan ta'minlashdek vazifani bajarmoqda. Kelajakda mamlakat iqtisodiyotini yuksaltirish uchun qishloq xo'jaligini rivojlantirish ob'ektiv zarurit hisoblanadi. Bu muammoni samarali hal etish mexanizmlarini, yo'llarini aniqlab olish zarur. Ular esa «Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti» fanida batafsil yoritiladi. Chunki bu fan tarmoqning barqaror iqtisodiy negizini yaratish asosida uni rivojlantirishni ta'minlay olish qobiliyatiga ega bo'lgan iqtisodiy munosabatlar tizimini ilmiy asoslangan holda yaratish va ularni izchillik bilan bosqichma-bosqich hayotga joriy etish usullarini, yo'llarini targ'ib etadi.

Iqtisodiy munosabatlar tizimini mukammal o'zlashtirish uchun nazariy hamda amaliy jihatdan asoslangan tadqiqot usullaridan oqilona foydalanish maqsadga muvofiqdir. Qishloq xo'jaligi rivojlanishini hamda samaradorligi yuksalishini ta'minlovchi iqtisodiy munosabatlar amaliyotga tatbiq etilishini hal qiluvchi mexanizmlar, usullar va yo'llarni chuqur o'zlashtirish uchun iqtisodiy, tashkiliy hamda ayrim texnologik fanlarni bilish lozim.

Asosiy adabiyotlar

1. Abdug- aniev A. «Qishloq xojaligi iqtisodi» fanidan ma- ruzalar matni. Toshkent, TDIU, 2000.
2. R.Hakimov va boshq., «Agrosanoat majmui iqtisodi», T.: «O`zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot Jamg`armasi», 2004
3. R.H.Husanov, M.Qosimov, «Dehqon xo`jaligini yuritishning ilmiy va amaliy asoslari», T.: Cho`lpon, 2000
4. B.Xodiev va boshq., «Kichik tadbirkorlik faoliyati asoslari», T.:Konsauditinformnashr, 2004
5. G.V.Savitskaya, «Analiz proizvodstvenno-finansovoy deyatel`nosti sel`skoxozyaystvenno`x predpriyatii», M.: INFRA, 2003
6. L.F. Suxova, N.A. Chernova, Praktikum po razrabotke biznes-plana i finansovomu analizu predpriyatiya» - M.: Finanso` i statistika, 2002.
7. Utkin E. A., Frolov D. A. Upravlenie riskami predpriyatiya. - M.: TeIS, 2003
8. Kovalenko Ya.N. Ekonomika sel- skogo xozyaystva. Moskva. EK MES, 1998.
9. Yoldoshev Z.Y. Bozor iqtisodiyoti sharoitida qishloq xo- jaligini ustuvor rivojlantirish. Toshkent, 1996.